

مهدی عبداللهی

دبیر گروه اقتصاد

تا لحظه اتمام این گزارش، نرخ رسمی دلار در بازار به ۱۹ هزار و ۵۹۷ تومان رسیده که نسبت به نرخ ۱۴ هزار و ۸۰۰ تومانی آن در اولین روزهای سال جاری، رشد نزدیک به ۳۲ درصدی را نشان می دهد. در این زمینه برخی کارشناسان اقتصادی از موج دوم التهابات ارزی خبر می دهند و در سوی دیگر رئیس جمهور و رئیس کل بانک مرکزی می گویند عوامل بنیادینی که موجب افزایش نرخ ارز باشد، برای آنها محرز نشده و به زودی این شوک های گذرا و موقتی کنترل شده و برای بازگشت تعادل به اقتصاد همه تلاش خود را به کار خواهند گرفت. بر همین اساس این روزها بانک مرکزی به عنوان سیاستگذار پولی و ارزی اقدامات مختلفی را برای تعادل بخشی به عرضه و تقاضای ارز انجام داده که مهم ترین آن، اولتیماتوم به صادرکنندگانی است که ارزهای صادراتی را به چرخه اقتصادی کشور برنگردانده اند. در این زمینه بررسی ها نشان می دهد طی سال های ۹۷ و ۹۸ از حجم کل ۷۲/۵ میلیارد دلار ارز حاصل از صادرات در بیش از ۲۰ هزار قهره صادرات، تنها ۴۵ میلیارد دلار از به چرخه اقتصادی کشور بازگشته و خبری از بازگشت ۲۷/۵ میلیارد دلار دیگر نیست. در این زمینه تنها اقدام بانک مرکزی در روزهای اخیر این بوده که نام و عنوان صادرکنندگانی که ارزهای خود را به چرخه اقتصادی برنگرده اند، رسانه ای خواهد کرد. همچنین در کنار بانک مرکزی، وزارت صمت نیز به عنوان دیگر متولی تجارت خارجی اعلام کرده است کارت های بازرگانی آن دسته از صادرکنندگانی که هیچ گونه ارزی به کشور بازنگردانده اند و درصد بازگشت ارز آنها صفر است، تعلیق خواهد شد. اما مطابق آنچه در ادامه می آید، مساله اصلی این است که اشخاص حقیقی و حقوقی که ارزهای حاصل از صادرات را به کشور برنگردانده اند، افرادی هستند (در حدود ۱۷ هزار صادرکننده خرد) که از خلأ قانونی کارت های بازرگانی اجاره ای سوءاستفاده کرده و در حال حاضر همه نه با تهدید رسانه ای بانک مرکزی ونه با ابطال کارت های بازرگانی انزوی وزارت صمت، ارزهای برگشته زنده نخواهد شد و لازم است دولت با قدرت و قوای بیشتری وارد این تخلفات شود.

۳۷ میلیارد دلار ارز صادراتی به کشور برگشت

براساس اعلام رئیس کل بانک مرکزی ایران، طی دوسال گذشته از حدود ۷۲/۵ میلیارد دلار صادرات غیرنفتی کشور که باید ارز صادراتی آن به چرخه اقتصادی برمی گشت، حدود ۴۵ میلیارد دلار بازگشته و از سرزوش ۲۷ میلیارد دلار آن خبری نیست. همچنین براساس اطلاعاتی که مدیر اداره صادرات بانک مرکزی ارائه کرده است، طی حدود ۲۷/۵ میلیارد دلار رسیده است. براساس اظهارات تقریباً ۱۶ هزار و ۴۳۵ نفر که حدود ۸۶ درصد از صادرکنندگان را تشکیل می دهند، از ۲۷/۵ میلیارد یورو تعهدات صادراتی تنها ۵/۷ میلیارد یورو به چرخه اقتصادی کشور ارز بازگردانده اند و ۲۲ میلیارد یورو یا معادل ۲۵ میلیارد دلار ارز را تا پایان سال ۱۳۹۷ به چرخه اقتصادی کشور برنگردانده اند. همچنین با در نظر گرفتن آمار سه ماهه اول امسال، حدود ۲/۵ میلیارد دلار به ۲۵ میلیارد دلار قبلی اضافه شده و تا کنون رقم ارز بازگشته به چرخه اقتصادی کشور به حدود ۲۷/۵ میلیارد دلار رسیده است. براساس اظهارات مدیر اداره صادرات بانک مرکزی، تنها ۱۴ درصد از صادرکنندگان که عمدتاً پتروشیمی ها، فولادی ها و ایدمر و هستند تا پایان سال ۹۷ در مجموع ۲/۵ میلیارد یورو ارز را به چرخه اقتصادی کشور بازگردانده اند. همچنین نکته قابل تامل اینکه، از حدود ۱۶ هزار ۴۳۵ صادرکننده ای که ۲۵ میلیارد دلار ارز صادراتی خود را به کشور برنگردانده اند، حدود ۲۵۰ صادرکننده شرکت و شخص حقوقی و مابقی اشخاص حقیقی هستند. این موضوع از آنجایی اهمیت دارد که دسترسی به اشخاص حقیقی و تعقیب قضایی آنان بسیار دشوارتر از رصد و مطالبه تعهدات از شرکت ها و اشخاص حقوقی است.

گزارش

مرتضی عبدالحسینی

روزنامه نگار

کیفیت زندگی و روند تحولات مربوط به معیشت خانوارهای ایرانی در طول سالیان گذشته همواره یک مسیر مشخص را طی کرده و آن هم فاصله بین هزینه و درآمد بوده است. داده های منتشرشده از انزوی مرکز آمار نشان می دهد که متفاوت از سال های گذشته مخصوصاً در دولت های نهم و دهم که خانوارها معمولاً با کسری بودجه دسته و پنجه نرم می کردند این بار پس از یک وقفه کوتاه تعادلی در سال های ۹۲ و ۹۳ اختلاف روزافزونی بین هزینه و درآمدهای آنها پیش آمده است به طوری که درآمد خانوارهای شهری در سال ۱۳۹۸ حدود ۵۴ میلیون و هزینه آنها نیز حدود ۴۷ میلیون تومان است که در مقایسه با سال قبل خود رشد های ۲۰ و ۲۲ درصدی را ثبت کرده اند. چنین افزایشی نشان می دهد افزایش سطح قیمت ها با ایجاد نگرانی و بی ثباتی در اقتصاد در نهایت منجر به کاهش هزینه های خانوارها شده و این روند از سال ۹۴ به بعد همچنان ادامه دارد. این اتفاق هرچند ممکن است تاثیرگرفته از تحریم ها باشد اما به مراتب برای اقتصاد کشور از آن خطرناکتر است، چرا که کاهش هزینه های خانوارها به معنای کاهش مصرف و در ادامه کاهش تولید و سرمایه گذاری ها در کشور خواهد بود که در نهایت رشد و توسعه اقتصادی را هدف قرار می دهد.

جزئیاتی از هزینه و درآمد خانوارها در سال های ۹۷ و ۹۸

طبق اعلام مرکز آمار در سال ۱۳۹۷ هزینه یک خانوار شهری کشور در سال ۳۹ میلیون و ۳۲۲ هزار و ۷۰۰ تومان بوده که نسبت به سال قبل تر از آن ۱۹ درصد افزایش نشان

اقتصاد

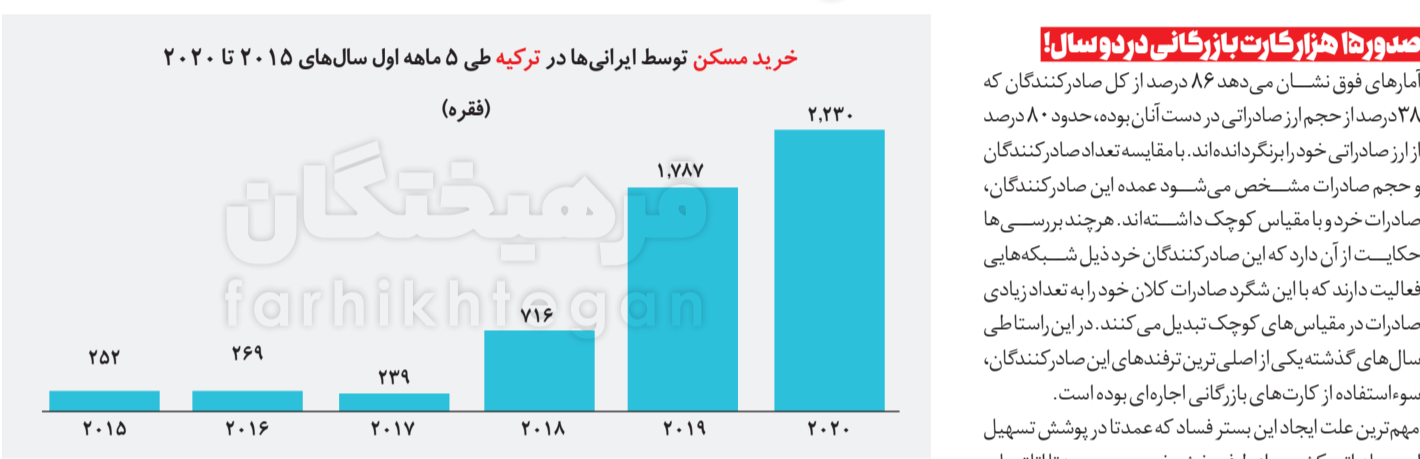

از ۷۲ میلیارد دلار ارز صادراتی در سال های ۹۷ و ۹۸ حدود ۲۷ میلیارد دلار به کشور باز نگشته است

مثلت برمودای ارز صادراتی کجاست؟

مقدار بازگشت ارز	تعداد صادرکننده	سهام از کل (درصد)	مجموع مبلغ تعهد صادراتی (میلیارد یورو)	مبلغ برگشت ارز (میلیارد یورو)
صفر تا ۵۰ درصد	۱۷/۶۲۰	۸۵	۲۱	۳
۵۰ تا ۱۰۰ درصد	۳/۱۵۰	۱۵	۴۱	۱۳
جمع کل	۲۰/۷۷۰	۱۰۰	۶۳	۳۴

برآورد میزان بازگشت ارز حاصل از صادرات در سال های ۹۷ و ۹۸ به چرخه اقتصادی کشور				
۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۱۷	۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰
۲۲۰	۱۷۸۷	۷۱۶	۲۳۹	۲۵۲
				۲۰۱۵
				۲۰۱۶
				۲۰۱۷
				۲۰۱۸
				۲۰۱۹
				۲۰۲۰

صادراتی کمتر از یک میلیون دلار انجام داده اند. به عبارت دیگر، از آنجایی که در سال ۱۳۹۷ صادرات زیر یک میلیون دلار معاف از تعهد ارزی بوده، صادرکنندگان موقت دقیقاً با هدف عدم بازگشت ارز به کشور اقدام به صادرات کرده اند. بر این اساس فقط در سال ۱۳۹۷ حدود ۱۲ درصد از ارزهای صادراتی کشور به جهت بی برنامه گی سیاستگذار، در سامانه نیما ثبت نشده و هیچ تعهد ارزی برای آنها دریافت نشده و به راحتی توسط صادرکنندگان موقت در قالب خروج سرمایه از کشور خارج شده است. مساله آنجایی قابل تامل است که گفته می شود در سال گذشته بانک مرکزی تعدادی از کارت های بازرگانی را که از حاصل از صادرات خود را به چرخه اقتصادی کشور بازنگردانده بودند به دستگاه قضایی معرفی کرده که پس از انجام اقدامات قضایی، نهایتاً کمتر از پنج تن از صادرکنندگان ارز خود را به کشور بازگردانند.

اتاق بازرگانی و ارزهای برگشته

گفته شد که بخش عمده مبالغ ارزهای صادراتی برگشته به سیستم اقتصادی کشور توسط برخی صادرکنندگان شبکه ای، اشخاص حقیقی و حقوقی با کارت های بازرگانی اجاره ای انجام شده است. به این صورت که به دلیل نبود قوانین مناسب در حوزه تجارت خارجی،

از این کارت ها را به افراد دیگری واگذار کرده بودند و از ورود این تعداد خودروی لوکس به نام خود خیر نداشتند.

بر این اساس، روال گذشته در صدور و استفاده از کارت های بازرگانی در کشور بسیار نا کارآمد بوده و علاوه بر سوءاستفاده های کلان ارزی از این محفل موجب بروز فساد و فرار تاجار از پرداخت دیون و حقوق دولتی هم شده است. از نکات قابل توجه آنکه ایران تنها کشوری است که برای تجارت خارجی از کارت بازرگانی استفاده می کند و دیگر کشورها به استفاده از ابزارهای مدرن به نحوی تجارت خود را کنترل می کنند تا ضمن رعایت شفافیت بالا در امر تجارت، مشخص باشد چه شخص حقیقی یا حقوقی در حال تجارت بوده و کالا در چه شبکه ای تولید، توزیع و مصرف می شود تا ضمن حمایت از تجارت، به تقویت اشتغال و ایجاد امنیت اقتصادی کشورها نیز کمک شود.

اما در نتیجه نا کارآمدی شیوه فعلی و گذشته صدور کارت های بازرگانی علاوه بر عدم بازگشت ارزهای صادراتی، فرار مالیاتی موضوع دیگری است که موجب شده میلیارد ها تومان از این ناحیه فساد ایجاد شود، به طوری که بر اساس اعلام حسین تاجمیر ریاحی، مدیرکل حقوقی سازمان امور مالیاتی کشور (اظهارشده در سال ۱۳۹۸) با احتساب جرمه ها و معوقات، فرار مالیاتی کارت های بازرگانی ۲۸ هزار میلیارد تومان است؛ رقمی که حمیدرضا دهقانی نیا، سخنگوی ستاد مبارزه با قاچاق کالا در سال ۱۳۹۸ می گوید شرایط موجود ناشی از اقدامات اتاق بازرگانی است و این ۲۸ هزار میلیارد فرار مالیاتی همه وهمه به خاطر صدور کارت های یکبار مصرف یا همان کارت های اجاره ای بازرگانی است. در یک جمع بندی کلی، در کنار دولت و متولیان امور تجارت خارجی (گمرک ایران، سازمان توسعه تجارت و وزارت صمت)، اتاق بازرگانی به واسطه نقشی که در صدور کارت های بازرگانی و سازوکار فعالیت تجار با این کارت ها دارد، دومین مهم عدم بازگشت ارزهای صادراتی است.

ردپای برخی ارزهای صادراتی در املاک ترکیه

از آنجایی که متأسفانه اقتصاد ایران در طول سالیان متمادی متکی به صنعت نفت و درآمدهای ارزی آن بوده و با توجه به اینکه عمده درآمدهای ارزی حاصل از نفت و پتروشیمی به طور مستقیم وارد چرخه اقتصادی و رفع نیازهای جاری کشور شده، لذا به رغم تذکرات مکرر مقام معظم رهبری و نخبگان اقتصادی کشور، به سایر درآمدهای ارزی از جمله صادرات غیرنفتی توجه جدی نشده و سازوکار جامعی برای بازگشت درآمدهای ارزی حاصل از صادرات به چرخه اقتصادی کشور تدوین نشده است. در سال های گذشته درآمدهای ارزی حاصل از صادرات غیرنفتی عمدتاً یا صرف واردات کالای قاچاق شده یا در قالب خروج سرمایه تبدیل به سرمایه گذاری در املاک مسکونی و تجاری در ترکیه، امارات و... شده است. در صورتی که محصولات تولیدشده در کشور با استفاده از منابع طبیعی و انرژی ارزان قیمت کشور، سرمایه و نیروی کار داخلی و دیگر عوامل موثر بر تولید ارزان قیمت تهیه شده و لذا تولید حاصل از آن باید به چرخه اقتصادی کشور بازگشته و مجدداً وارد چرخه تولید شده و ارزش افزوده برای کشور ایجاد کند، که متأسفانه عموماً این اتفاق به دلیل عدم توجه مسئولان و متولیان اقتصاد و تجارت کشور از یک سو و انتفاع بسیار بالای صادرکنندگان از تفاوت نرخ ارز در بازار کشور و... محقق نشده است. طبق نظر کارشناسان برآورد می شود به دلیل خلأهای قانونی، سالانه حدود ۲۰ میلیارد دلار سرمایه از کشور خارج می شود که بخش زیادی از آن از محل همین ارزهای صادراتی که به کشور بر نمی گردند، تامین می شود. برای نمونه، بررسی داده های آماری مرکز آمار ترکیه نشان می دهد در پنج ماهه سال جاری شهروندان ایرانی درحالی دوهزار و ۳۳۰ قهره ملک در ترکیه خریده اند که این میزان در پنج ماهه سال های ۲۰۱۹ تا ۲۰۱۹ به ترتیب ۲۵۲ فقره، ۲۶۹ فقره، ۲۳۹ فقره و ۷۱۶ فقره بود که در مجموع ۱۷۸۷ بوده است. به عبارت دیگر، طی سه سال گذشته سرمایه گذاری ایرانیان فقط در بخش املاک ترکیه رشد ۸۶۵ درصدی داشته است.

نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۹۸ نشان می دهد

خرج کمتر خانوارها، تهدید بیشتر اقتصاد

رشد کمتر هزینه های ۱۰ اسال تهدیدی بزرگ است

به بیان دیگر، طی ۱۰ سال گذشته خانوارهای ایرانی همزمان با بالا رفتن تورم در تلاش برای تامین تمام هزینه های ماهیانه و سالانه خود با مشکل مواجه بوده اند. آمارهای ارائه شده توسط مرکز آمار ایران این مشکل اساسی را تایید می کند. با این حال بیشترین فشار در دوره ۱۰ سال گذشته در بازه های زمانی سال های ۹۰ تا ۹۲ به خانوارهای ایرانی وارد شد؛ جایی که بر اثر سوءمدیریت در برقراری نظم و انضباط اقتصادی و به تبع آن بروز نابسامانی در بازارهای مختلف مالی، زمینه برای رشد سرسام آور هزینه های مصرفی و همچنین کاهش درآمد واقعی خانوارها فراهم شد و فاصله بین هزینه و درآمد خانواده های ایرانی به حد اعلا ی خود رسید. در محدوده این سال ها نسبت هزینه به درآمد در مناطق شهری و روستایی بالای عدد یک قرار داشت که حکایت از کسری بودجه خانوارها داشت. اما در ادامه در دولت یازدهم روند متفاوت تر کسری بودجه خانوارها، بالا بودن هزینه و درآمد آنها را به ثبت رساند. در ابتدای این دولت روند توجه به بهبود شاخص های معیشتی همچون نرخ تورم و سطح دستمزد و حقوق درکنار سامان بخشی به اقتصاد و ایجاد انضباط مالی در دستورکار قرار گرفت. تورم که رابطه تنگاتنگی با سطح معیشت و دخل و خرج خانواده های ایرانی داشت و تا ۴۰ درصد در آغاز استقرار دولت یازدهم نیز رسیده بود، روند کاهشی به خود گرفت تا جایی که نسبت هزینه به درآمد در خانوارهای شهری و روستایی در سال ۹۳ همچنان در حدود یک قرار داشت. این روند در سال ۹۴ نیز ادامه داشت که در این هزینه و درآمد خانوارها در تعادل بود و به اصطلاح

می شود. این بررسی نشان می دهد قبل از دولت های یازدهم و دوازدهم به رغم رونق نسبی در اقتصاد، خانوارها با کسری بودجه (کاهش هزینه ها نسبت به درآمدها) مواجه بودند و در این دولت نیز خانوارها علاقه ای به افزایش هزینه ها و مصرف خود ندارند؛ که در هر دو حالت رشد اقتصادی لطمه می خورد و اقتصاد وارد رکود می شود.

کاهش درآمد واقعی خانوارها

مرکز آمار در بخش دیگری از گزارش می نویسد روند مابه التفاوت درآمد و هزینه خانوارها در سال های اخیر از مثبت بودن این مابه التفاوت از چند سال گذشته حکایت دارد، به گونه ای که در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ هر خانوار شهری به ترتیب چهارمیلیون و ۱۶۷ هزار تومان و ۶ میلیون و ۶۶۱ هزار تومان و هر خانوار روستایی به ترتیب دو میلیون و ۲۰۴ هزار تومان و دو میلیون و ۸۰۰ هزار تومان بیشتر از هزینه سالانه اش درآمد داشته است. همان طور که ذکر شد، در سال ۱۳۹۷ متوسط ماهانه مابه التفاوت درآمد به نسبت هزینه برای هر خانوار شهری و روستایی به ترتیب معادل ۵۵۰ هزار و ۳۰۰ تومان و ۲۳۳ هزار و ۴۰۰ تومان بوده است. این درحالی است که تورم در این تحلیل نادیده گرفته شده است. اگر این مابه التفاوت با استفاده از شاخص قیمت مصرف کننده تعدیل شود، مشخص می شود تفاوت درآمد و هزینه خانوار رویه کاهش بوده و ارزش واقعی این مابه التفاوت در سال گذشته، کاهش یافته است. تفاوت واقعی درآمد و هزینه خانوار هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی در سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ نسبت به سال های قبل افزایش یافته است، اما تورم سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ موجب شده ارزش واقعی مازاد بودجه خانوار در این سال ها کاهش یابد. ارزش واقعی مازاد بودجه خانوار در سال ۱۳۹۸ در مناطق شهری سه میلیون و ۱۶۰ هزار تومان بوده که این رقم در سال ۱۳۹۶، سه میلیون و ۲۵۵ هزار تومان بوده است.